

Over de aanleg van een tiendweg anno 1760

FRIJS HORSTEN

In het West-Nederlandse veengebied komen veel wegen voor met de naam Tiendweg. Vanouds bestaat de opvatting dat tiendwegen dienden voor het vervoer van de tienden. Onder historisch-geografen wordt dit over het algemeen niet meer geloofd. Betekenis en functie van deze wegen blijven echter onduidelijk.

Tiendwegen bestaan, te oordelen naar de wegen die deze naam dragen, in de regel uit een lage kade die aan beide zijden wordt geflankeerd door een (tiend)wetering. Men treft ze vrijwel uitsluitend aan in de direct langs de rivieren gelegen polders. Ze lopen daar op enige afstand van en min of meer parallel aan de rivierdijk en staan dwars op de verkaveling ter plaatse. Vooral in de Krimpenerwaard, maar ook in de Alblasser- en Lopikerwaard vormen ze een opvallend landschapselement. Daarnaast komen ze voor in een aantal polders aan de noordzijde van de Hollandse IJssel en langs de benedenloop van de Linge.

Een van de weinigen die iets zinnigs over tiendwegen hebben geschreven, is Den Uyl (1963). Hij veronderstelt dat het woord tiend is afgeleid van het werkwoord tien. Hij beroept zich daarbij op 17e-eeuwse overzichtskaarten waarop deze wegen soms als *Tienweg* zijn aangeduid. *Tien* betekent trek-

ken, tijken, zijgen, zuigen. Evenals de veel in de Lopikerwaard voorkomende Zijgkaden zouden de tiendwegen vroeger een functie hebben vervuld als kwelkade. De aan de rivierzijde van deze wegen gelegen wetering zou dan het kwelwater naar de hoofdwatgang hebben afgevoerd, terwijl de wetering aan de landzijde diende voor de afvoer van het water uit de achtergelegen gronden. Prins (1992) is een van de weinigen die is ingegaan op de opvattingen van Den Uyl. Hij constateert dat ook in de Alblasserwaard de tiendwegen een scheiding vormen tussen twee polderonderdelen met een verschillend peil en in dat opzicht dus niet verschillen van de kwelkaden.

Over de ouderdom van de tiendwegen is weinig bekend. We weten dat ze al voorkomen in de Late Middeleeuwen. Niet alle tiendwegen zijn echter zo oud. De Tiendweg van Spijk, aan de Linge noordelijk van Gorinchem, dateert pas van 1760. Dit blijkt

Wegens het Leggen Eens formeeren van een Tiendweg
op de Heerlykheit Spijck ghetoten en geprobeeret op den
16^{en} En 18^{en} August 1760

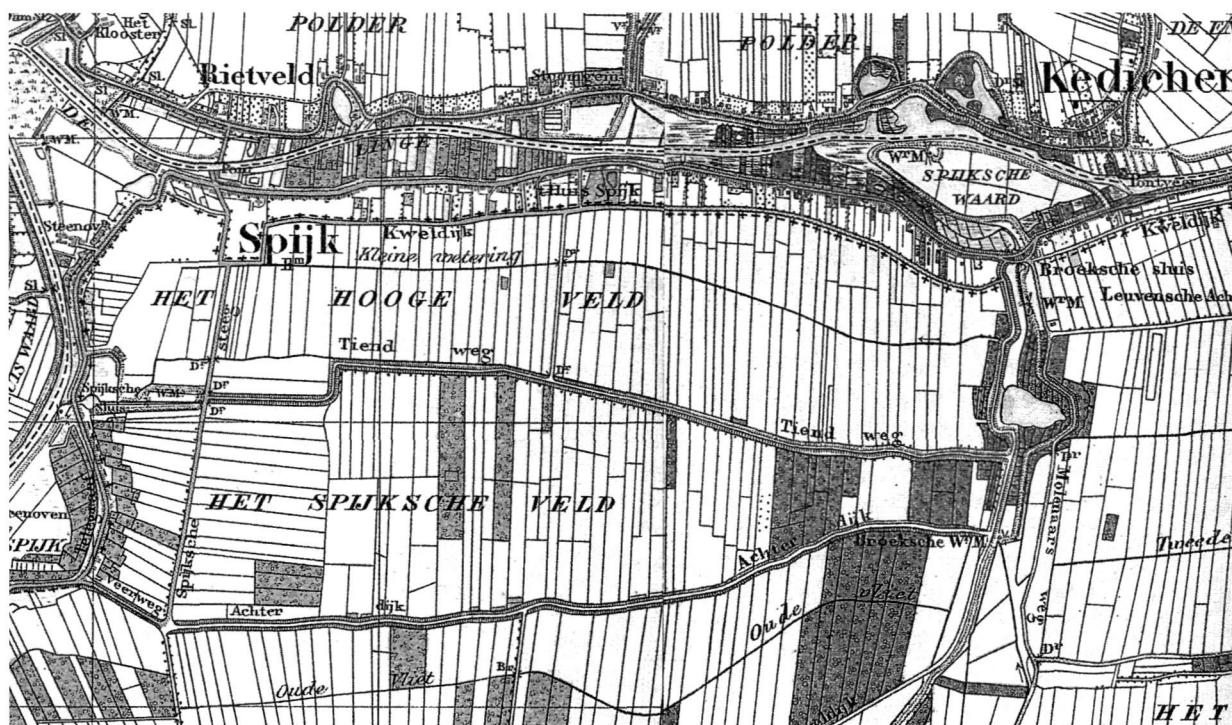
Alsoo by den Bailjuw Dijkgraaf

Schout Waarsman en Heemraden Wittoghs het gantsche
gericht En dat welc met doorkennisse en toetkenninge van
den Hoogweldigen Heer van Spijck tegen teden 16 August 1760
des voormiddag de klokke 10 uuren in de Raet kamet op het
beneden Eynde van Spijck is belegt eene Generaale Convocatie
ofte by eenkomte van alle de Respective Inghelanders des
Heerlykheiden Spijck ten Eynde met den anderen te beramen
eene geraale Resolutie tot het doen Maken en formeeren
van eene Rijnlandse Wade met den naam van Tiendweg
en dat welc volgens der hier na beschrevene Conditie
enon Propete ten dien Eynde doen formeeren. Met
dat voogsterke dat het Soude kunne uitbrieken tot behoud
van de Inwoonders en Inghelanders en tot Meerder
Securitie van de Capitaliste der voorsch. Heerlykheiden
Spijck

Ten Eerste Soude het Generaale Concept sijn dat
de Tiendweg Soude Leggen Eren over de Middelmetering
van de Rijn aff tot de Klyne Molen toe en verders aff
het ver Eijt Langs de Mole Wade tot den Hogen lingen af
toe sultende vijf maken eene Lengte van ontrent 800 Roeden
den Tiendweg zals geformeert worden op 36 voet aanleggens
en tot Germ behouden $1\frac{1}{2}$ Roeden aan breedte ter hoogte
van 6 voet En krijgen 0 voeten

Dat men van dat Land Soude nemen ses Rijnlandse Roeden
in de Diepte waar op de Tiendweg Soude geformeert woen
en daer nog een Roede aan de Rijn Eynde van de Tiendweg
het maken van eene nieuwe metering waar van de Rijn
ende aen Soude strotte tot het formeeren van

524

Fragment van de Tielenaarwaard. Chromotopografische kaart 1:25.000, blad 527-528, uitgegeven in 1913/1914. Bron: Topografische Dienst, Emmen.

uit een bewaard gebleven schriftelijke bron. Al in de jaren 1930 is er door Teixeira de Mattos aandacht aan besteed. Voor zover ons bekend is het de enige bron die informatie verschaft over de aanleg van een tiendweg. Het betreft een resolutie die is vastgesteld op een algemene vergadering van de ingelanden van de heerlijkheid Spijk op 16 augustus 1760 en is overgeleverd in een afschrift van 1762¹. Het eerste besluit dat in de resolutie wordt genoemd betreft het maken van een binne-

lantsche kade met den naam van tiendweg. Deze zou worden aangelegd even over de Middelwetering van de Zijve aff (in het oosten) tot de klijne molen toe en verders soo het ver-eyst. Vervolgens lezen we dat men van dat land soude nemen ses Rijnlantsche roeden in de diepte waar op den tiendweg zoude geformeerd werden en dan nog een roede aan den zuijtzijde van de tiendweg [tot] het maken van eene nieuwe wetering. Aldus ontstond, naar de vorm te oordelen, een klassieke tiendweg met aan de noordzijde de oude Middelwetering en aan de zuidzijde de Nieuwe Wetering. Bepaald werd vervolgens dat het onderhoud van de nieuwe wetering zou komen ten laste van de ingelandens over den tiendweg en dat van de Middelwetering ten laste van het land van binnen den tiendweg. Hieruit blijkt

een nieuwe onderverdeling van de polder in respectievelijk het land binnen en het land over de tiendweg (thans het Hooge Veld en het Spijksche Veld). De tiendweg zelf zou onderhouden worden door het *geheele gemeenland*. Bovendien zou op kosten van het gemene land omtrent het midden van de polder een nieuwe weg aangelegd worden lopend van *de Queldijk aff tot den tiendeweg toe*.

Over de aanlegkosten van de tiendweg werd bepaald dat deze geheel zouden komen ten laste van de *polder binnen den tiendeweg* en dat de daar gelegen landerijen tevens verplicht waren om jaarlijks een gulden per morgen meer te betalen dan de *lande over den tiendeweg*. Het waren in eerste instantie dan ook deze landerijen die gebaat waren bij het nieuwe werk. Wanneer er *binnen de tiendeweg* te veel water was, dan zou die polder het eerst geholpen worden. En in geval men met de voor- of buitenmolen niet uit kon malen, dan zou men het water van *binnen de tiendeweg* malen in de *polder over de tiendeweg*, maar dit alles niet langer dan tot de eerste april.

Tenslotte komt in de resolutie ook de smalle strook land ter sprake gelegen tussen de Lingedijk en de Kweldijk in het uiterste noorden van Spijk. Ook bij hoog water en wanneer de molens *malende waren door de dijk of over de tiendeweg*, zouden deze landen hun kwel- of regenwater mogen lozen *ter hoogte van de ploeg voor*. Dit zou echter alleen mogen gebeuren door de betreffende zijlen en met toestemming van schout, waarsman en heemraden.

Het hier besproken document bevestigt slechts tot op zekere hoogte de opvattingen van Den Uyl. Ook in Spijk vormt de tiendweg een waterstaatkundige scheiding waarvoor de polder in tweeën wordt gedeeld. De veronderstelling dat het bij die weg in oor-

sprong zou gaan om een kwelkade, vindt geen bevestiging. Er bestaat in Spijk al een kwelkade, de Kweldijk, en deze blijft als zodanig functioneren. Men pleegt trouwens een kwelkade aan te leggen in de onmiddellijke nabijheid van de rivierdijk, omdat daar de kwel het grootst is, en niet diep in het land langs een middelwetering, dus in het laagste deel van de polder. Bij de Tiendweg van Spijk gaat het niet om kering van het buitenwater, maar om compartimentering van de polder. Doel daarvan was om de afwatering van het hogere deel van de polder te verbeteren. Waarom een dergelijke kade of weg tiendweg wordt genoemd, blijft vooralsnog een raadsel.

MAKING A TITHE-ROAD IN 1760

In the central peat area of the Western Netherlands many local roads are bearing the name of Tiendweg (tithe-road). According to Den Uyl (1963) these roads had nothing to do with transport of tithes, but were in origin minor dikes built to stop the seepage under the river dikes. A historical source has been preserved concerning the construction of a tiendweg in 1760. This tiendweg is stretching out through the central part of the polder Spijk, and was intended to improve the drainage of the higher, northern part of the polder.

NOOT

- 1 Streekarchief West-Betuwe, Geldermalsen, Archief Polder Spijk nr. 529.

LITERATUUR

- PRINS, L. (1992). Historische geografie. In: C.L. VAN GRONINGEN, De Alblasserwaard. Zeist/Zwolle. pp. 43-47.
- TEIXEIRA DE MATTOS, L.F. (1931). De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland, dl 4-3. 's-Gravenhage. pp. 487-488.
- UYL, W.F.J. DEN (1963). De Lopikerwaard, deel 2. Utrecht. pp. 19-22.